

MARYJA A TRÓJCA ŚWIĘTA
W KAZANIACH POLSKICH AUTORÓW
NA ZWIASTOWANIE NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY
DRUKOWANYCH W XV WIEKU

W XV wieku drukowane były zbiory kazań o Świętych opracowane przez czterech polskich pisarzy: Marcina Polaka († 1279), Peregryna z Opola († przed 1333), Mikołaja z Błonia († przed 1448) i Jakuba z Paradyża († 1464). W badaniu ich kazań na Zwiastowanie uwaga nie będzie zwrócona na samą prawdę objawioną w Ewangelii (Łk 1, 26-38), lecz na jej teologiczne rozwinięcie przez czterech polskich kaznodziejów, żyjących w wiekach XIII, XIV i XV. Może w ten sposób uda się ustalić rozwój prawdy objawionej w świadomości Kościoła, co stanowi przedmiot katolickiej historii dogmatów.

MARCIN POLAK († 1279)

Zwany także Carsulanus, Cartulanus z Opawy, Scotus, Strempa, Strepori, Strepus, Strzemski, Strzempski, zmarł w 1279 r. – dominikanin, arcybiskup nominat gnieźnieński, historyk Kościoła i kanonista¹.

Urodził się w Opawie na Śląsku, należącym przed 1318 r. do Moraw. Wychowanie i święcenia kapłańskie otrzymał w konwencie dominikańskim św. Klemensa na starym mieście w Pradze. Za niewątpliwe jego dzieła uchodzą kazania oraz *Margarita Decreti*. Chronologicznie pewne jest, że w latach 1261-1278 był penitencjarzem. Bulla nominacyjna na arcybiskupa gnieźnieńskiego wystawiona została przez papieża Mikołaja III 22 czerwca 1278 r. Udając się do Gniezna zmarł w Bolonii i tam został pochowany w klasztorze dominikanów².

Podstawą niniejszego opracowania jest strassburskie wydanie jego kazań niedzielnych i świątecznych z zasobem przykładów, zapewne nakładem Jerzego

¹ H. E. Wyczawski, *Marcin Polak*, w: H. E. Wyczawski [red.], *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. III, Warszawa 1982, s. 54-55.

² A. D. von dem Brincken, *Martin von Troppau*, w: K. Ruh [Hrsg.], *Die Deutsche Literatur des Mittelalters*, „Verfasserlexikon”, Berlin–New York 6(1987), s.158-166.

Husnera, z 1484 roku, które posiada Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej w Olsztynie³. Na Zwiastowanie zawiera ono cztery kazania, a właściwie trzy, bo trzecie zostało podzielone na dwie części.

Kazanie CCXII: *Egredietur virga de radice yesse* <*vn de et mater misericordie dicitur* opiera się na następującym układzie:

I. Ortus solis in egressu,

- 1. egressa laudabiliter in natiuitate,*
- 2. progressa incomparabiliter in conuersatione,*
- 3. supergressa mirabiliter in procreatione,*
- 4. ingressa feliciter in assumptione.*

II. Ortus prolis in ascensu,

- 1. propter mirabilem conceptionem,*
- 2. propter omnis gratie plenitudinem.*

Kazanie mówi o wzajemnym odniesieniu Maryi i Syna Bożego. W części pierwszej o przepojeniu pobożnością w ciągu dziewięciu miesięcy obecności w łonie (pkt 2) i o wniebowzięciu „opartej na Umilowanym” (pkt 4). Druga część mówi o cudownym poczęciu z Ducha Świętego, umacniającym dziewictwo i dającym bezgrzeszność (pkt 1), oraz o siedmiu darach łaski Zbawiciela, z których to darów wszyscy czerpiemy przez Maryję, jeżeli w niej pokładamy nadzieję, kochamy, chwylimy, prosimy, naśladujemy (pkt 2)⁴.

Kazanie CCXIII: *Aue gratia plena* <*sed etiam nos cum deo possimus esse. Quod nobis prestare.* Układ kazania jest następujący:

I. Angelica salutatione malum ab ipsa removetur:

1. malum generale:

- a) luxurie,*
- b) superbie,*
- c) auaricie.*

2. ve particulare:

- a) concipere cum pudore,*
- b) portare cum labore,*
- c) parere cum dolore.*

II. In commendatione beata maria omni bonitate perspicua ostenditur:

- 1. respectu sui,*
- 2. respectu dei,*
- 3. respectu proximi.*

³ Martinus Polonus, *Sermones de tempore et de sanctis, cum Promptuario exemplorum*, Strassburg [Typ. Iordani = Ge. Husner] 1484, 2-o. IBP 3629 – (Inc 170).

⁴ I,2: <*quantum tunc ipsam virtus pietatis affecit, que in ipsa nouem mensibus requieuit.* > I,4: <*ingressa est feliciter [...] innixa super dilectum suum.* > II,1: <*sine virili semine sed mistico spiramine [...] in ortu suo virginitatem matris non lesit sed integrauit [...], conceptus in matre tanto*

I tu mowa jest o powiązaniu Maryi z Synem Bożym: Matka Boga nazywa siebie „służebnicą Pańską”, poczęła z Ducha Świętego, Syn Boży był jej posłuszny⁵.

Kazanie CCXIV i CCXV: *Dilectus meus descendit* <*faciat et nos lilia in presenti, et colligat in eterna tabernacula. Amen.* Budowa oparta jest na założeniu, że słowa Pnp 6, 1 są słowami Kościoła o wcieleniu Chrystusa Pana. Część pierwsza stanowi kazanie CCXIV, część druga zaś policzona została jako kazanie CCXV.

I. Saluatoris nostri incarnatio,

1. *dei ante incarnationem erga homines dilectio,*
2. *eius ex dilectione in incarnatione humiliatio,*
3. *ecclesie pro qua incarnari voluit designatio,*
4. *beate virginis de qua incarnatus est commendatio.*

II. Incarnationis ratio:

1. *reparatio vie per gratiam,*
2. *reparatio patrie per gloriam:*
 - a) *colligendorum humilitas,*
 - b) *supernorum auiditas,*
 - c) *vite puritas,*
 - d) *bone operationis suavitas.*

To kazanie wyraża powiązania Maryi z trzema Osobami Bożymi. Ojciec zasiał w niej Syna, jak ziarno gorczycy na grządce⁶. Syn narodził się z pokornej

eam virtutis odore et gratia perfudit, quod nunquam amplius etiam venialiter peccare potuit. Ab illo enim instanti tante sanctitatis fuit, qua sub deo maior cogitari non possit. > [...] II,2: <In quibus septem donis uniuersitas gratiarum designatur, qua saluator noster ab instanti conceptionis sue adeo plenus fuit, quod de plenitudine eius nos omnes accepimus. Et quia necesse est, vt si florem comprehendere volumus, virgam, id est mariam, manu deuotionis ex quinque digitis compacta flectamus, scilicet in eam sperando, amando, laudando, orando, imitando. Et ipsa est valde flexibilis, quia viscera misericordie nulli claudit homini, vnde et mater misericordie dicitur.>

⁵ I,1,b: <*Quanta humilitatis in ea virtus fuerit patet, quod cum ab angelo mater dei nunciaretur non se ex hoc dominam, sed humilem ancillam predicauit.*> I,2,a: <*concepit sine pudore, quia non ex virili commixtione, que infert pudorem, sed spiritu sancto superueniente.*> II,2: <*In bono respectu dei commendatur ex dei sibi obtemperacione, cum dicitur 'dominus tecum' [...] Sed dominus cum maria est, quia obediuit eius voluntati. Unde dicitur Luce II. Et erat subditus illis. Et querit Bernardus: Quis quibus, et respondet: deus hominibus.> [...] <*Virgo peperisti, patrem tuum genuisti, portantem te portasti, nutrientem te tu lactasti, humilis et sublimis, pauper et diues in vnum fuisti, quod ante in nulla alia muliere potuit inueniri.>**

⁶ I,4: <*In ipsa enim quasi in areola seminauit deus pater granum synapis, id est filium suum, paruum quidem tanquam granum synapis humilitate, sed feruentem caritate, qui post adeo extendit ramos sue humanitatis, quod et volucres celi, id est angeli in eis requiescant per delectationem, quia ipse est secundum humanitatem quem angeli delectant prospicere, sicut innuit petrus et ex hac filii dei comprehensione dicitur ei in salutatione: dominus tecum.>*

Maryi w czasie i był jej posłuszny⁷. Duch Święty Maryję uświęcił, oczyszczając nie tylko z grzechu, lecz także zarzewia grzechowego⁸.

Marcin Polak był „makulistą”, zwolennikiem oczyszczenia Maryi z grzechu pierwotnego w łonie matki. Wydawcy jego kazań u schyłku XV wieku zaznaczyli jednak, że za ich czasów głosi się w Kościele coś przeciwnego: „immakulizm”, czyli wolność Maryi od grzechu pierwotnego⁹.

Według Marcina Polaka:

1) Bóg Ojciec zasiał jak ziarno gorzycy, w Maryi jak na grządce, Syna swego, pokornego, lecz gorejącego miłością, którym w jego człowieczeństwie zachwycają się aniołowie.

2) Syn Boży, żyjąc w jej łonie, przepoił Maryję pobożnością, narodził się z niej w czasie, był jej posłuszny. Maryja, Matka Boga, zwała siebie „służebnicą Pana”, była pokorna i wzniosła, uboga i bogata. Weszła do nieba oparta na Synu.

3) Duch Święty sprawił cudowne poczęcie Syna Bożego, umocnił dziewictwo Maryi i dał jej bezgrzeszność. Przez nią możemy czerpać siedmiorakie łaski, w które Duch Święty wyposażył człowieczeństwo Zbawiciela. Wbrew dogmatowi Niepokalanego Poczęcia Maryi Marcin Polak twierdził, że Duch Święty oczyścił Maryję z grzechu i zarzewia.

PEREGRYN Z OPOŁA († po 1333)

Zmarł po 1333 r., dominikanin, autor kazań¹⁰. W polskich księgozbiorach zachowało się 18 egzemplarzy sześciu wydań (IBP 4238-4243). Podstawą niniejszego opracowania jest wydanie zapewne Henryka Quentella w Kolonii z 1481 r.,

⁷ I,1: <Est etiam dilectus de dilecta scilicet matre, et hoc per temporalem procreationem... Et tunc fuit dilectus de dilecta, quando tamquam sponsus processit de thalamo suo.> I,2: <Sub homine descendit quando homini subditus esse voluit, sicut marie et ioseph. et quando iudicis passus est iniuriam, persequentium contumeliam, iuxta quod inferior homine dicitur.> I,4: <Sic conditor noster in orto generalis ecclesie segregavit sibi areolam aromatum, scilicet beatam virginem, ad quam per incarnationem specialissime descendit.[...] Item fuit hec areola lata, quia quem totus non capit orbis in sua se clausit viscera factus homo.> II,2,a: <Et beata virgo cum mater dei nunciatur non se ex hoc dominam, sed humilem ancillam predicavit.>

⁸ I,4: <Fuit ipsa tanquam areola aromatum in orto ecclesie per spirituales sanctificationem in natiuitate eius separata, et non solum a peccato, set et a fomite tanquam a superflua herba per spiritum sanctum est purgata.>

⁹ Sermo CCXII [...] <Superius in presenti sermone in duobus locis dicit Martinus auctor horum sermonum, quod beata virgo sit concepta in originali peccato. Cuius oppositum nunc predicatur in ecclesia.>

¹⁰ S. Dobrzański, *Peregryn z Opola*, w: H. E. Wyczawski [red.], *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. III, Warszawa 1982, s. 347-348.

przechowywane w Gnieźnieńskim Archiwum Archidiecezjalnym¹¹. Zawiera ono jedno kazanie na uroczystość Zwiastowania¹²: *Ave Maria gratia plena Hoc verbum salutis nostre continet exordium*><*Et sic patet quod angelus missus est ad virginem in corpore et anima formosam*. Kazanie ma układ następujący:

Verbum salutis exordium:

1. *a quo fit legatio,*
2. *a quo apportatur legatio,*
3. *cui deferatur legatio:*
 - a) *ad virginem mirabilem,*
 - b) *ad virginem humilem:*
 - j. *seruit peccatori, quia sententiam iudicis mutat,*
 - ij. *seruit peccatori, quia ad christum parat ei accessum,*
 - ijj. *seruit peccatori, quia ipsum deo reconciliauit,*
 - c) *ad virginem in corpore et anima formosam.*

Peregryn przedstawił obrazowo Boga, który nie kieruje się sprawiedliwością, lecz miłosierdziem. Syn Boży zgłasza swą gotowość¹³. Bóg Ojciec poleca mu przygotować przyczystą dziewicę i posyła go¹⁴. Duch Święty sprawia dziewicze poczęcie w łonie Maryi¹⁵. Ta staje się służebnicą grzeszników: zmienia wyrok Chrystusa-Sędziogo¹⁶, daje przystęp do Chrystusa¹⁷, jedna z Bogiem¹⁸.

¹¹ Peregrinus, *Sermones de tempore et de sanctis*, [Koeln, Henricus Quentell], 21 X 1481, 2-o. IBP 4239.

¹² Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Inc. 325, k. p2a-p3vc.

¹³ Tamże, k. p2vc: <*astiterunt reges terre et principes conuenerunt in vnum, scilicet princeps pater et filius et spiritus sanctus et dixerunt: quem mittemus et quis ibit nobis? et respondens filius ait: Ecce ego, mitte me.*>

¹⁴ Tamże: <*pater ait: mittam te ad gentem concussam et dilaceratam vt edifies et plantes, ne pereat creatura mea dignissima. Praepara tibi ad hoc virginem mundissimam, ex qua modo carnem assumes, et omnia quaecumque facies prosperabuntur propter nomen meum.*>

¹⁵ Tamże, k. p2vd: <*Dico quod missus est ad virginem mirabilem, certe que erat filia facta et mater, et sic filia existens concepit et peperit patrem [...] concepit igitur dico sine adiutorio viri secundum ordinem spiritus sancti. Istud miraculum nunquam fuit ante auditum, vt virgo conciperet et pareret, et virgo post partum permaneret. [...] Per istam virgam significatur beata virgo que sine omni adiutorio humano protulit nobis amigdalum, id est christum qui est cibus dulcissimus angelis et hominibus, sicut enim radius solis transit vitrum, vitrum non ledit neque frangit, sic spiritus sanctus Mariam intravit et exiuit sine lesione perfecte sue virginitatis.*>

¹⁶ Tamże, k. p3a: <*primo autem seruit peccatori quia sententiam iudicis mutat, dominus enim qui est iudex viuorum et mortuorum quando aliquis peccat mortaliter, tunc dat super eum sententiam damnationis et mortis eterne, sed beata virgo mutat hanc orando.*>

¹⁷ Tamże, k. p3b: <*Secundo seruit peccatori quia ad christum parat ei accessum, qui enim totiens deum offendit quomodo auderet ad deum accedere, nisi ipsa ei ducatum daret. et bene ducatum dare potest, quia mater eius est. [...] Bernardus: vbi habes matrem ante filium, filium ante patrem, mater ostendit filio vbera et pectus, filius patri latus et vulnera, nec ibi vlla potest fieri repulsio vbi tot occurrunt charitatis insignia. [...] ipsa est thronus dei, in quo ipse quieuit nouem mensibus. De hoc throno exiuit fluius, id est gratia eius, et transit per medium ciuitatis, id est christianitatis. O, quot peccatores adduxit ad dominum nostrum ihesum christum.*>

Według Peregryna:
 Bóg Ojciec postanawia dziewicze macierzyństwo Maryi.
 Syn Boży przygotowuje przeczystą dziewicę i posłany od Ojca staje się jej Synem.
 Duch Święty sprawia dziewicze poczęcie Syna Bożego w łonie Maryi.
 Maryja staje się pośredniczką do Chrystusa, a przezeń do Boga Ojca.

MIKOŁAJ Z BŁONIA († przed 1448)

Inaczej: de Plove, de Plone, Plonius, Płoński, Pszczółka, zmarł przed 1448 r., kanonik plocki i warszawski, kapelan królewski, kanonista¹⁹. Za podstawę niniejszego opracowania służy zbiór kazań, zwany *Viridarius*, wydany w Strassburgu w 1494/1495 r., zapewne przez Jerzego Husnera, w tak zwanej Drukarni Jordana²⁰. Egzemplarz tego wydania posiada Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej w Olsztynie²¹. Na Zwiastowanie zawiera trzy kazania.

Kazanie I, czyli ogólnego zbioru XXI²²: *In sole posuit tabernaculum suum* < *Agente hoc in ea spiritu sancto, qui in trinitate perfecta viuit et regnat. Amen*, oparte jest na następującym układzie:

Sub metaphora solis hec gloriosa festiuitas declaratur:

1. *gloriose virginis excellentissima commendatio, (In sole),*

[...] *Habet enim:*

a) *in substantia puritatem,*

b) *in splendore claritatem,*

c) *in situ sublimitatem*

d) *in motu continuitatem,*

e) *in influentia fecunditatem,*

j. *ipsa per nos operatur,*

ij. *opera nostra eius manibus deo presentantur.*

f) *ad omnia communitatem,*

g) *in excellentia singularitatem,*

¹⁸ Tamże: < *Tercio seruit peccatori quia ipsum deo reconciliauit. Vnde dicit Bernardus: Tu mater misericordie, tu mater iudicis eterni, tu mater dei et hominis. Cum sis vtriusque mater discordiam inter eos non potes sustinere.* >

¹⁹ H. E. Wyczawski, *Mikołaj z Błonia*, w: H. E. Wyczawski [red.]: *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. III, Warszawa 1982, s. 114-116.

²⁰ Nicolaus de Błonie, *Sermones de tempore et de sanctis, sive Viridarius*, Strassburg [Typ. Jordani = Ge. Husner] 22 XI 1494/1495, 2-o, IBP 3933.

²¹ Inc. 171.

²² Inc. 171, k. e4vc-e5vc.

h) in eclipsi doloris calamitatem.

2. *filius dei dignissima conceptio, (posuit),*

3. *omnium nostrum vtilissima promotio, (tabernaculum suum).*

Powiązanie Maryi z Bogiem Ojcem wyrażają następujące myśli: ciągłość jej zasług wzrastała przez ćwiczenie ducha i ciała w Bogu²³; ludzie przez nią otrzymują od Boga owocność zasługi²⁴; tylko przez nią czyny nasze dochodzą do Boga²⁵; ona jest matką zbawionych²⁶; ona wielbi Trójcę Świętą²⁷; przez nią wszechmocna ręka odradza to, co urządziła²⁸; w niej Bóg Ojciec złożył Chrystusa²⁹.

Odniesienie do Syna Bożego to: uwolnienie od zarzewia grzechu przez poczęcie Syna³⁰; pierworodność Jezusa a dalsze dziecięstwo zbawionych przez niego³¹; obdarzenie ciałem³²; macierzyństwo Boże³³; współcierpienie pod krzyżem³⁴.

Działanie Ducha Świętego w Maryi to przede wszystkim godność Dziewicy Matki³⁵, a następnie przeniknięcie głębi Boskiej mądrości³⁶.

²³ Inc 171, k. e5a: <continuitas merendi augebatur ex continua exercitatione sensuum exteriorum et aliorum membrorum corporis in deo.>

²⁴ Tamże: <nullus homo proficere potest neque proficeret in eternum nisi qui per virginem merendi fecunditatem assequitur a deo.>

²⁵ Tamże: <Opera enim nostra non nisi per eam ad deum perueniunt. [...] opera nostra eius manibus deo presentantur.>

²⁶ Tamże: <Sic virgo sancta mater est omnium salvantium.>

²⁷ Inc. 171, k. e5b: <Maria omnibus omnia facta est. et de plenitudine eius accipiunt vniuersi. [...] tota trinitas sumit gloriam.>

²⁸ Tamże: <Merito ergo ad te respiciunt oculi omnis creature, quia per te et de te et in te benigna manus omnipotentis quicquid ordinauit recreauit.>

²⁹ Inc. 171, k. e5vc: <In quem solem deus posuit tabernaculum suum, id est christum, qui ideo tabernaculum dei dicitur quia in eo plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitauit.>

³⁰ Inc 171, k. e5a: <beata virgo in se nullum habuit retractium, eo quod fomes peccati precipue per conceptionem filii totaliter in ea sublatus est et extinctus.>

³¹ Inc. 171, k. e5a-e5b: <Quorum omnium sicut Jesus dicitur eius primogenitus, sic et ipsi secundogeniti per gratiam ipsius.>

³² Inc. 171, k. e5b: <Filius ex ea sumpsit carnis substantiam.>

³³ Tamże: <Cuius mater est. Eius vtique quem etiam angelica lingua non sufficit dignis extollere laudibus. Mater non cuiuscumque, nec de quacumque plebe, sed dei.>

³⁴ Inc. 171, k. e5b-e5vc: <Sic sol iste, id est beata virgo Maria in passione filii dei eclipsatus est, sufferens vim doloris iuxta prophetiam symeonis dicentis: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Bernardus: Ille namque sermo filii: Ecce filius tuus, plus quam gladius fuit in corde virginis, animam pertransiens et pertingens vsque ad diuisionem spiritus et anime. O qualis mutatio: Iohannes tibi pro iesu traditur, seruus pro domino, discipulus pro magistro, filius zebedei pro filio dei.>

³⁵ Inc. 171, k.e5b: <gaudium matris habens cum virginitatis honore. [...] conueniens est virginem non alium nisi deum et hominem gignere.>

³⁶ Inc. 171, k. e5vc: <Iure maria perhibetur amicta sole que profundissima diuine sapientie vltra quam credi possit penetrabat abissum, vt quantum sine personali vnione creature condicio patitur, luci illi inaccessiblei videatur immersa. Ipsa enim meruit valde efficaciter circumagi et operari vndique, et circumfundi vndique, et tanquam ipso diuino igne concludi. Agente hoc in ea spiritu sancto, qui in trinitate perfecta viuut et regnat. Amen.>

Kazanie II, ogólnego zbioru XXII³⁷: *Dies boni nuncii est, si tacuerimus sceleris arguemur*><*Ue mihi si non euangelizauero, quoniam dispensatio credita est mihi, igitur etc.*, ma następujący porządek:

In verbis propositis intelligimis:

1. *huius diei festiuitatem, (dies),*
2. *festiuitatis historiacam veritatem, (nuncii),*
3. *nostram vtilitatem, (boni),*
4. *predicatoris ad annunciandum necessitatem, (si tacuerimus).*

Tylko dwa miejsca bardzo krótko mówią o Maryi jako matce Syna Bożego, a dzięki temu o ubogaceniu ludzkości dobrym posłaniem oraz przywróceniu utraconej godności³⁸. Zasadniczą treścią kazania jest opowieść o grzechu pierwszych rodziców i zbawczym dialogu „czterech cnót”, a mianowicie: „pokoju, miłosierdzia, prawdy i sprawiedliwości” z Bogiem.

Kazanie III, ogólnego zbioru XXIII³⁹: *Ave maria gratia plena etc.*><*omnibus nobis se mediatricem exhibet sua supereffluenti et copiosa immensitate gratiarum. Alia hic pretermittuntur*, ma następujący tok myśli:

Virgo maria ex multis mirifice commendatur:

1. *a purissime vite innocentia, (Aue),*
 - a) [...] *libera a ve:*
 - j. *culpe originalis,*
 - ij. *culpe venialis,*
 - ijj. *culpe mortalis,*
 - b) [...] *nouo salutationis genere debuit salutari:*
 - j. *propter veteris culpe transgressionem,*
 - ij. *noue virginitatis adinventionem,*
 - ijj. *propter nouam conceptionem,*
 - iv. *propter nouam parturitionem,*
2. *a virtutum copiosissima sufficientia, (maria),*
 [...] *Maria enim interpretatur mare:*
 - a) *collectio omnium aquarum dulcium et salsarum,*
 - b) *caput et hospitium omnium fluuiorum,*
 - c) *subsidium in necessitatibus,*
 - d) *compendium itinerantium,*
3. *a gratiarum plenissima supereffluentia, (gratia plena),*

³⁷ Inc. 171, k. e5vc-e6vd.

³⁸ Inc. 171, k. e5vc: <*de bono nuncio quod in hac die marie matri. et per consequens toti mundo nunciatur.* – Tamże, k. e6vc: <*Hec autem tria scilicet excellentiam, innocentiam et amicitiam recuperamus ex dei et hominis in virginis vtero vnione. Maxima enim dignitas hominis est deum habere hominem et fratrem nostrum.*>

³⁹ Inc. 171, k. e6vd-f1vd.

[...] *Gratia plena dicitur:*

a) *propter gratiarum multitudinem,*

b) *propter gratiarum magnitudinem,*

c) *propter gratiarum latitudinem,*

4. *a dignissima dei presentia, (dominus tecum),*

5. *a status sui excellentissima reuerentia, (benedicta tu),*

6. *a fructus sui vtilissima magnificentia, (et benedictus fructus ventris tui).*

Mieści się tu odniesienie Maryi zarówno do całej Trójcy Świętej, jak i do poszczególnych Osób Boskich. Trójca Święta otrzymuje od Maryi chwałę⁴⁰; Bóg Ojciec wszystko nam daje przez Maryję⁴¹; Syn Boży, prawdziwy Bóg i Stwórca świata zrodzony jest przez Maryję, Bogarodzicę⁴², mieszka w niej całą pełnią Bóstwa⁴³, otrzymuje od niej substancję ciała⁴⁴, obdarza ją najwyższymi i największymi łaskami⁴⁵; Duch Święty daje Maryi moc dziewiczego poczęcia⁴⁶.

⁴⁰ Inc. 171, k. f1vc: <Maria sinum pietatis aperit vniuersis, et de plenitudine eius accipiunt vniuersi. ... denique tota trinitas gloriam.>

⁴¹ Inc. 171, k. f1vc: <Sic beata virgo est caput omnium gratiarum, a qua quicquid boni consequimur nobis fluit. Hinc Bernardus: Nihil nos deus habere voluit, quod per manus marie non transit. Erasmus omnes filii ire et indigni vt a deo aliquid reciperemus. datum est ergo marie quicquid salutis, quicquid gratie accipimus, vt per illam obtineamus, quoniam nec seipsum nobis dare voluit nisi per eam. Est etiam mare non solum caput sed etiam hospicium, per quod instrumur quod omnia flumina gratiarum ab ipso deo accepta, per gratiarum actionem in ipsam refundere debemus, vt iterum vberius refluant. [...] Aduocatam nostram premisit pater misericordie, que tanquam iudicis mater suppliciter et fideliter nostre salutis negocia pertractabit, nec pati repulsam possumus vbi ante filium matrem et matrem ante patrem cum filio habemus. Filius ante patrem ostendit vulnera, mater ante filium pectus et vbera. Nec potest esse repulsa vbi tot sunt caritatis insignia.>

⁴² Inc. 171, k. f1b: <Non enim virgo peperit quemlibet de plebe, aut magnum principem huius mundi, sed deum verum, mundi huius creatorem. [...] Que iam poterit lingua etiam si angelorum sit, dignis extollere laudibus virginem, matrem non cuiuscumque sed dei.>

⁴³ Inc 171, k. f1b: <Maria est vas auri propter diuinitatis continentiam et status eminentiam. [...] – Tamże: k. f1vc: <Quia nec ille plenus deo, vt in eo habitaret plenitudo deitatis, sicut in maria.>

⁴⁴ Inc 171, k. f1vc: <Maria sinum pietatis aperit vniuersis et de plenitudine eius accipiunt vniuersi: [...] filius dei carnis substantiam.>

⁴⁵ Inc. 171, k. f1vd: <Non enim decuit virginem habere communes, alias paruas gratias, que summum et maximum gestabat in vtero, sed quicquid supremum, quicquid maximum in gratiis esse poterat hoc habebat.>

⁴⁶ Inc. 171, k. f1b: <Tertia causa noue salutationis fuit noua et inaudita conceptio. Conceptit enim virgo non ex virili semine sed mystico spiramine. In quo nec primam similem visa est nec habere sequentem. Et propter hoc angelus inquit virgini dicens: Spiritus sanctus superueniet in te et virtus altissimi obumbrabit tibi. scilicet cuius virtute virgo concipies et virgo post conceptum permanebis etc.>. Tamże, k. f1vc-d: <In actibus apostolorum legimus stephanum plenum gratia et apostolos repletos fuisse spiritu sancto. Sed longe dissimiliter a maria. Quia nec ille plenus deo vt in eo habitat plenitudo deitatis sicut in maria. Nec illi conceperant de spiritu sancto sicut maria.>

W świadomości Mikołaja z Błonia:

Bóg Ojciec daje Maryi zasługiwanie, przez nią ludzi obdarza zasługą, przyjmuje ich dobre czyny, odradza to, co urządził, w niej składa Chrystusa, przez nią daje nam wszystko.

Syn Boży, prawdziwy Bóg i Stwórca świata, poczynając się uwalnia Maryję od zarzewia grzechowego, mieszka w niej całą pełnią Bóstwa, przyjmuje ciało, rodzi się z Maryi, jest Synem pierworodnym, daje godność Matki Boskiej, współcierpienie pod krzyżem, najwyższe i największe łaski, ludzi ubogaca dobrym posłaniem i przywraca im utraconą godność.

Duch Święty daje godność Dziewicy Matki, przeniknięcie głębi Boskiej mądrości.

Trójca Święta otrzymuje od Maryi chwałę.

JAKUB Z PARADYŻA († 1464)

Zwany De Clara Tumba, de Clusa, de Cracovia, von Juterborg, de Paradiso (1380-1464), najpierw cysters, potem kartuz, profesor Akademii Krakowskiej, autor traktatów i kwestii teologicznych oraz kazań⁴⁷, Zbiór jego kazań o Świętych, wydany zapewne w Spirze w drukarni *Gestorum Christi* około 1472 r., zachował się w Bibliotece Kapituły Krakowskiej⁴⁸. Zawiera on dwa kazania na Zwiastowanie.

Kazanie pierwsze: *Missus est gabriel angelus... Sicut dulcis cibus palatum dulcorat* <*ymo et angelum gabrielem extollamus dicentes. Gloria tibi domine Amen etc.*⁴⁹, oparte jest na następującym układzie:

1. *Artifex... omnipotens deus,*

2. *Nunccius... gabriel angelus,*

a) *ad tam grandia nunccianda merito archangelus mittitur:*

j. *propter negotii excellenciam,*

ij. *propter virginitatis dignitatem,*

ijj. *propter mittentis dei auctoritatem,*

iv. *ad omnem tollendam dubietatem,*

b) *ad nunccium ydonem pertinet:*

j. *amicabiliter salutare,*

ij. *consolacionem afferre,*

⁴⁷ S. Dobrzański, *Jakub z Paradyża*, w: H. E. Wyczawski [red.] *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. II, Warszawa 1982, s. 109-119.

⁴⁸ Iacobus de Paradiso, *Sermones de sanctis* [Speyer, Typ. Gestorum Christi, ca 1472], 2-o, IBP 2961.

⁴⁹ Tamże, k. k1vd-k6b.

- ii. reuerenter et clare causam proponere,*
- iv. modum et formam executionis legationis declarare,*
- v. dicta per exempla declarare,*
- vj. a deo nunciatorum infallibilitatem exprimere,*

3. *Persona... virgo maria, desponsata:*

- j. propter remotionem suspicionis,*
- ij. propter excusationem,*
- iii. vt haberet solacium virile,*
- iv. vt sacramentum hoc dyabolo celaretur,*
- v. vt Ioseph esset testis castitatis.*

Bóg Ojciec bez żadnych ludzkich zasług postanowił zesłać Zbawiciela⁵⁰; anioł skłania Maryję do zgody⁵¹; Maryja ze czcią przyjmuje wysłannika Boga Ojca⁵²; nie pozdrawia wzajem anioła, ani Boga Ojca, lecz czeka⁵³; ostatecznie pokornie się zgadza⁵⁴; zrządzeniem Boga Ojca Maryja jest już zaślubiona⁵⁵.

Syn Boży począł się w dziewiczym łonie⁵⁶; bezgrzeszny i nieśmiertelny przyjął ludzką naturę, aby dokonać odkupienia⁵⁷; na Matkę Boga wybrana została Dziewica⁵⁸; wcielenie dokonało się natychmiast po zgodzie Maryi⁵⁹; zwiasto-

⁵⁰ Tamże, k. k1vd: <quomodo omnipotentis scilicet benignitas nullis humanis meritis precedentibus decreuit mittere saluatorem.>

⁵¹ Tamże, k. k4b: <angelus inclinat mariam ad dandum consensum deo, nuncio et legationi. [...] Ecce me offero paratam ancillam domini, non meis meritis per te nunciata michi vendicando, sed ex diuina gracia michi collata etc.>

⁵² Tamże, k. k5a: <Puella eciam prudentissima nuncium reuerenter sui domini suscepit amore dico reuerenciali.>

⁵³ Tamże: <Nec forte locum haberet resalutatio ad angelum, sicut nec ad deum, tamquam ad superiores, quia salutatio est salutis optatio. Sed prudenter deliberat non improuide cogitans aliud sequi debere post salutacionem.>

⁵⁴ Tamże, k. k5vd: <Maria igitur finalem et humilem dabat responsionem et consensum dicens 'Fiat mihi secundum verbum tuum'. Per verbum passivi generis id est me ancillam deo meo offero, ipse faciat in me et de me quod sibi placeat. Mox effectus sequebatur.>

⁵⁵ Tamże, k. k6a: <Quod vero beata maria desponsata fuit angelo veniente non sine diuina dispensacione actum creditur.>

⁵⁶ Tamże, k. k1vd: <unicum filium suum qui in vtero virginali angelico oraculo anunciante conceptus est, humana carne indutus, manens quod erat, assumens quod non erat.>

⁵⁷ Tamże, k. k2vd: <Et nemo mundus a sorde nisi per illum qui sine peccato esset et supra totam naturam humanam esset reparari non potuit et hoc non est nisi dei filius et quia ille impassibilis et immortalis est Et satisfaccio fieri debuit in eadem natura in qua adam peccauit, vt iusticia conseruaretur, decens et necessarium fuit vt idem dei filius naturam assumeret humanam et hoc hodie factum est in vtero virginali.>

⁵⁸ Tamże, k. k3vd: <propter virginis dignitatem que in matrem dei eligitur.>

⁵⁹ Tamże, k. k4b: <Igitur opto vt fiat michi secundum verbum tuum vt concipiam et pariam illum quem tu angele nunciasti ... Et mox dei incarnacio in instanti subsecuta est scilicet separacio materie subtilissime in vtero virginis, corporis organizacio, anime creatio, et eiusdem infusio, et humane nature in deum assumptio.>

wanie poczęcia Chrystusa dane Maryi przez anioła stanowi antytezę uwiedzenia Ewy przez złego ducha⁶⁰; Maryja jest prawdziwą matką Chrystusa⁶¹; mając w łonie Chrystusa, którego dusza uniesiona jest do kontemplacji, Maryja pełna była słodyczy i promieniowała nią na zewnątrz⁶²; chwala Chrystusa i jego Matki⁶³.

Duch Święty sprawił wcielenie⁶⁴, za wiedzą i zgodą Dziewicy, aby rostała w zasłudze przez wiarę, a pragnieniem i miłością gotowała Bogu gościny⁶⁵; Maryja dowiedziała się od anioła, że pocznie z Ducha Świętego⁶⁶; anioł miał wtedy 5000

⁶⁰ Tamże, k. k4vc: <Et sicut angelus malus eum decepit, sic bonus angelus marie conceptum christi nunciauit.>

⁶¹ Tamże, k. k5vc-d: <Maria tamen vera et naturalis mater dicitur et est christi, quia substantiam, locum, nutrimentum ministravit et materiam, sicut et in ceteris mulieribus.>

⁶² Tamże, k. k5vd-k6a: <Et non dubitandum, quod post conceptionem christi et presenciam eius inestimabilis fragrantia suavitatis redundabat in mente et corpore virginis sicut in pyxide aurea plena aromatibus suaviter redolentibus odor vbique respersit et diffudit, sicut et spiritualis delectatio et mentalis consolacio deuote contemplancium quandoque mirabili suavitate eciam in viros corporis se diffundit ita et in anima marie post conceptionem christi, cuius christi anima ab inicio conceptionis suspensa erat in contemplacione, quam deriuare in matrem credendum est ex redundancia, racione anexionis et continuacionis. Vnde toto tempore inclusionis christi in maria ipsa sensit inexpertam quandam dulcedinem, qualem numquam ante vel post sensist, multo magis quam iohannes in vtero elizabeth. Quomodo enim ignis magnus in domum includeretur sine calore, aut pomum odoriferum cum aromatibus redolentibus et balsamo sine odore possent recludi.>

⁶³ Tamże, k. 6a-b: <Et si hodie tacuerimus laudes christi et marie, sceleris arguemur... Laudum igitur preconis tam christum, quam matrem eius, ymo et angelum gabrielem extollamus dicentes: Gloria tibi domine. Amen.>

⁶⁴ Tamże, k. k5vc-d: <sine virili semine, sed mistico spiramine, scilicet spiritu sancto qui de purissimis sanguinibus virginis materiam ex qua organizaret, omnia membra humani corporis in instanti, quod natura vix facere posset in quadraginta sex diebus.>

⁶⁵ Tamże, k. k2a: <Non enim decebat, vt virgo ignoraret in se a spiritu sancto perficienda, ne coacta et quasi inuoluntaria ad hoc dignissimum opus esse videretur. sed cum consensu eius, vt meritum eius cresceret per fidem supra naturam et vt per desiderium et dilectionem dignum deo hospicium in se prepararet.>

⁶⁶ Tamże, k. k4vc-d: <ponimus in ea diligenciam inquisicionis qua scire cupit modum quo id fiat quod angelus nunciat. Nec hoc mirum videri debet quod non omnia que in ea gerenda erant diuina virtute nouerat. [...] Maria vero angelico didicit oraculo modum, quo id fieri debeat, quod in propheta non legerat. [...] Voluit igitur certificari de modo concipiendi et pariendi. [...] ideo iustus ioseph videns eam impregnatam voluit eam dimittere, ignarus diuine operacionis in ea. Vnde admonetur ab angelo: Ioseph fili dauid noli timere accipere mariam coniugem tuam quod enim in ea natum est de spiritu sancto est.> Tamże, k. k5b-k5vc: <Deinde subinfert principalem legacionis causam propter quam venerat. Ecce concipies et paries filium. Quo audito maria de filio concipiendo et pariendo et tam excellentissimo. Vidit sibi maria necesse esse, vt quereret de modo. Dixit quomodo fiet istud quoniam etc. scilicet vt flore virginitalis seruato sum mater istius filii, cum modum non legi in prophetis nec virum cognoscere proposui. Iam tercio loquitur angelus declarans modum: Spiritus sanctus etc. qui sua virtute hoc operabitur sine virili semine. [...] In maria vero solum unum impedimentum deus remouit, quia iuuenula conceptioni apta, sed deficit virtus actiua que in virili semine concurrere solet ad conceptionem. hanc spiritus sancti gracia suppleuit ideo dicitur in symbolo 'qui conceptus est de spiritu sancto'.>

lat, a Maryja 13 lub 14⁶⁷; Duch Święty nie jest ojcem Chrystusa⁶⁸. Anioł zdał sprawę Trójcy Świętej z owoców swego poselstwa⁶⁹.

Kazanie drugie: *Ingressus angelus ad eam dixit... Cum humilitate et condigna ueneratione*>< *et in futuro in gloria per ihesum eius fructum benedictum in secula Amen et cetera*⁷⁰, poświęcone jest wcieleniu Syna Bożego z Maryi, w powiązaniu z trzema Osobami Boskimi.

Pozdrowienie ułożyła Trójca Święta, a wygłoszenie jego do przyszłej Bogarodzicy zleciła aniołowi⁷¹; dlatego jest ono jej najmiłsze⁷²; Trójca ubogaciła ją i dokonała wcielenia⁷³; jest z nią, aby ją zapłodnić, uświęcić i przebóstwić⁷⁴.

Bóg Ojciec był przedmiotem kontemplacji Maryi⁷⁵; z Ojca rodzi się Bóg, z

⁶⁷ Tamże, k. k4vd-k5a: <Due hic persone conueniunt: vna iam ante quinque milia annorum creata scilicet angelus, alia vix tredecim aut quatuor annorum vt creditur. Mox enim vt apta fuisse creditur conceptui, angelus ei missus est. prudentissime se habuit angelus matrem futuram domini sui reuerenter salutando in specie adolescentis virilis.>

⁶⁸ Tamże, k. k5vc: <Non tamen spiritus sanctus dicitur pater cristi, quia non de substancia sua humana natura est assumpta per modum generacionis naturalis, sicut nec adam dicitur pater eue.>

⁶⁹ Tamże, k. k6a: <Hic pensandum quantum gaudium ipsa hodie sensit in corde, cum quanto gaudio angelus legacionis sue finalia beatissime trinitati reportauit.>

⁷⁰ Tamże, k. k6b-14a.

⁷¹ Tamże, k. k6b: <Est quidem hec salutatio... in consistorio benedictę trinitatis concepta angelo nuncianda comissa ad preelectam et excellentissimam dei futuram matrem prolata.>

⁷² Tamże, k. 6vd: <Ideo sicut patri celesti non est placabilior oracio quam hec quam filius dicitauit, sic matri non est graciosior commendacio quam eam salutationem sibi offerre, quam angelus de consistorio trinitatis apportauit.>

⁷³ Tamże, k. k7vd: <Que vero munera, xenia, aut carismata benedictę trinitas virgini miserit. [...] pater ei potenciam tamquam imperatrici celi et terre, filius sapienciam, quam neque salomoni contulit, transmisit, spiritus sanctus scilicet bonitatem, id est omnium virtutum consummationem, humilitatem et caritatem donauit. Et simul tres persone in diuinis indumentum humanitatis ei attulerunt.>

⁷⁴ Tamże, k. 12a-b: <Pater tecum, qui suum filium facit tuum, tibi obumbrans vt tantum filii sui splendorem posses sustinere. Filius tecum, quia ad condendum in te mirabile sacramentum miro modo et sibi reserat vterum tuum et tibi seruat virginale seruaculum. Spiritus sanctus tecum, de cuius virtute concipis, sanctificans te vt sola digna esses dei filium parturire. Propter tres causas fuit dominus cum maria. Scilicet vt corpus virginale fecundaret sine virili semine. Secundo, vt vitam eius sanctificaret tali sanctitate qua nullus purus homo ei equalis esset, decebat enim vt hoc vas purissimum diuine persone predispositum omni sanctitate prefulgeret. Tertio fuit deus secum, vt animam eius quodammodo deificaret. scilicet ex vnione dei qua plenitudo diuinitatis habitabat in ea corporaliter ita immersa fuit deo, vt nil saperet, nil intelligeret nisi deum. Ideo secundum bernhardum Soli describitur amicta, que profundissima diuine sapiencie vltra quam credi possit penetravit abyssum. Cum enim filius cum matre sint eiusdem nature, maria pariens deum quodammodo videtur deificata, vt etiam dei mater iure dici possit.>

⁷⁵ Tamże, k. k7b: <Ingressus scilicet in cubiculo virginis vbi ab hominibus remota soli suo creatori vacabat, cui poterat salvator: 'Ducam eam in solitudinem et loquar ad cor eius!>

matki człowiek, z umysłu duch⁷⁶; Ojciec z substancji swojej i dziewiczej uczynił Chrystusa⁷⁷;

Jak Syn tak Maryja patrzy na serce⁷⁸; jest pokorna⁷⁹; celem wcielenia jest odkupienie⁸⁰; dzień poczęcia zbiega się z dniem śmierci Chrystusa⁸¹; Maryja jest matką bogobojnych, proszących ją o pomoc, zbawionych⁸²; swym macierzyństwem starła głowę wężą⁸³; cierpiała jak Syn dla zasługi⁸⁴; miała z łaski to, co Syn ma z natury⁸⁵; Syn przybywając przepelniał ją łaską⁸⁶; warunkiem zstąpienia Syna była pełnia miłości Maryi⁸⁷; nikt wcielenia nie wysłużył ze sprawiedliwości, Maryja wysłużyła ze stosowności⁸⁸; Maryja wyprasza obecność Syna przez

⁷⁶ Tamże, k. 13a: <Iste fructus dei patris omnipotentis. [...] Ex patre nascitur deus, ex matre homo, ex mente spiritus.>

⁷⁷ Tamże, k. 12a: <Ideo dicit angelus Dominus tecum, scilicet non communi more sicut cum aliis sanctis, sed specialiter etiam per coniunctionem nature, quia in te requiescet tamquam in camera et habitaculo suo, ut secundum bernhardum: 'Non solum voluntatem, sed etiam carnem tibi coniungeret et de sua virginisque substantia unum christum efficeret dominus'.>

⁷⁸ Tamże, k. k6b: <Ipsa enim sicut et christus filius eius cor intuetur.>

⁷⁹ Tamże, k. k7b: <Non enim in iherusalem ciuitate regia nec in capharnaum metropoli galilee, sed in paruo opitulo nazareth maria se recepit sicut et in parua bethleem parere voluit. Sed christus iherusalem elegit passioni sue, bethleem natiuitati ad demonstrandum omnem elacionem fugiendam et humilitatem sectandam.>

⁸⁰ Tamże, k. k6vd: <Quid ex ea secutum est. scilicet filii dei conceptio, et totius mundi renouatio, humani generis redemptio, et filii dei incarnatio.>

⁸¹ Tamże, k. k7vc-d: <Dies etiam iste felicissimus vicesimus quintus mensis marci in quo intrauit in vterum virginis et post triginta quatuor annos eodem die in cruce animam sanctissimam hodie infusam et creatam, pro peccatis nostris tunc deo patri commendauit, ideo idem dies est ingrediendi et egrediendi anime in corpore et de corpore.>

⁸² Tamże, k. k8b: <maria est felicissima mater omnium deum timentium et ipsius suffragia deuote postulancium et omnium saluandorum.>

⁸³ Tamże, k. k8b: <maria contriuit caput serpentis antiqui et omnem maliciam eius eneruauit cristum concipiendo et pariendo.>

⁸⁴ Tamże, k. k8vc: <Nostra vero 'aue' ab hiis omnibus liberrima fuerit, non quod nullas penas senserit, scilicet tristitias aut alias naturales, sed hec pene erant ei meritorie, sicut et filio suo, qui defectus nostros assumere non recusauit.>

⁸⁵ Tamże, k. k8vc: <Ve autem culpe semper longe fuit a maria. [...] Hec omnia marie ex gracia concessa sunt, que cristus habuit ex natura. Vnde augustinus libro de gracia et natura: 'Excepta sancta virgine maria, de qua propter honorem domini nullam prorsus, cum de peccato agitur, haberi volo questionem'.>

⁸⁶ Tamże, k. 11b: <Ad quid igitur nunciatur ab angelo plena gracia, nisi ut domino superueniente fieret superplena.>

⁸⁷ Tamże, k. 11b-11vc: <In ea enim fuit gracia humilitatis, cum dixit: 'Ecce ancilla domini'. Gracia obediencie, cum dixit: 'Fiat michi secundum verbum tum'. Gracia ardentissime caritatis. Neque enim filius dei in eam descendisset, qui vera est caritas, nisi eam plenam caritate cognouisset. Vnde potuit dicere illud: 'Ordinavit me in caritate'. Gracia etiam paciencie fuit in ea sub cruce stando in passione filii sui dilecti.>

⁸⁸ Tamże, k. 11vd: <Ex illo sequitur quod nec patres sancti nec maria meruerunt incarna-

łaskę⁸⁹; Bogarodzica wolna jest od przekleństwa Ewy⁹⁰; otrzymuje godność od Syna⁹¹; kto pożywa z owocu Maryi będzie żył na wieki⁹²; pod krzyżem Syna stała pełna bólu⁹³; nie wszyscy odczuwają słodycz owocu Maryi⁹⁴. Dzięki Duchowi Świętemu Maryja jest Dziewicą Matką⁹⁵; Elżbieta błogosławiła owoc jej łona⁹⁶;

tionem dei merito condigni, vbi opus et meritum coequatur. Sed maria meruit merito congrui, vbi merito correspondet congruencia quod ita fiat, et ipsa potius quam alia virgo propter eius excellentiam. Ideo canitur: quod meruit christum portare.>

⁸⁹ Tamże, k. 12b: <Vtinam et nobis hec benedicta optinere dignetur, vt et dominus eius filius sit nobiscum per suam gratiam. Nam cantamus: 'Audi nos, nam te filius nichil negans honorat!>

⁹⁰ Tamże, k. 12vc: <Benedicta tu, quia alie purum hominem, tu deum et hominem. [...] sine graumine filium dei portasti, sine dolore peperisti, a maledictione eue libera permansisti.>

⁹¹ Tamże, k. 13a-b: <Ecce due nobiles arbores, duos fructus nobilissimos attulerunt, scilicet maria et elizabeth. ihesum et iohannem baptistam. Sed fructus multo nobiliores arboribus. Ymmo arbores a fructibus dignificate sunt, scilicet tempore visitacionis marie. Nam cristus mariam dignificauit. Et prius iohannes in vtero elizabeth accepto spiritu sancto repleuit et matrem.>

⁹² Tamże, k. 13b: <De marie vero fructu qui manducauerit, viuert in eternum. [...] Fructus... insuper et pretiosissimus, quippe qui suo sanguine totum mundum a dyabolica potestate redemit, efficacissimus in vigore. Vnde dicitur lignum vite, qui dixit: 'Omnis qui viuert et credit in me, non morietur in eternum.>

⁹³ Tamże, k. 13vc: <nomen maria... Item interpretatur 'amarum mare'. Hoc in passione cristi fuit verificatum, quando stabat secus crucem filii plena doloribus.>

⁹⁴ Tamże, k. 13vc-14a: <Nec moueat lectorem quomodo elizabeth fructum marie, id est cristum, benedicat. [...] Sed ex quo dictum est, quod iste fructus marie est dulcissimus, quare non omnes in se sentiunt hanc suauitatem, ymmo pauci vere. Est ne defectus ex parte fructus vel ex parte nostri. [...] Discipuli cristi vtique mundi et sancti delectati in corporali presenciam cristi istum meracissimum spiritum capere non poterant. nec mentem eleuare ad supernas delectationes spiritus. Quanto minus homo carni deditus et hiis mundialibus concupiscenciis immersus non potest esse capax huius sanctissimi fructus suauitatis. dicente cristo: 'Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt'. Et hic in gracia meritis huius benedictie virginis marie et in futuro in gloria per ihesum eius fructum benedictum in secula. Amen.>

⁹⁵ Tamże, k. k7vc: <Egredietur virga de radice scilicet yesse, id est maria sicca ab fecundacione virili... Sicut radix de terra sicienti id est sine virili semine... Et flos scilicet christus de radice eius descendet.> Tamże, k. 11a-b: <Legimus stephanum plenum gracia et apostolos fuisse plenos spiritu sancto, sed longe dissimiliter a maria, quia nec iste a deo plenus fuit, vt in eo habitaret plenitudo diuinitatis corporaliter, vt in maria. Nec illi conceperant de spiritu sancto, vt maria.> Tamże, k. 12vc: <Gaudium matris habens cum virginitatis honore, nec primam similem visa est, nec habere sequentem. [...] Tu vero liberrima sine peccato, sine libidine concepisti.>

⁹⁶ Tamże, k. 12vd-13a: <elizabeth in visitacione marie incepit mariam benedicere a benedictione angeli vltima scilicet dicens: 'Benedicta tu in mulieribus' et addit quod angelus non dixit, quia nondum erat fructus in vtero virginis. Sed quando maria elizabeth visitauit tunc spiritu propheticco cognouit eam impregnata et dixit: 'Et benedictus fructus ventris tui' scilicet iam conceptus. Et ista benedictio, qua fructus, scilicet cristus benedicitur, in plus se extendit, qua maria benedicitur. [...] Nam in illo fructu omnes sumus benedicti... In semine tuo, inquit, benedicientur omnes gentes, quod est christus.> Tamże, k. 13b: <Et prius iohannes in vtero elizabeth accepto spiritu sancto repleuit et matrem.>

Chrystus bardziej jest synem Maryi niż inni są synami swych matek⁹⁷. Jakub z Paradyża jako teolog najwnikliwiej przedstawił powiązania Maryi z całą Trójcą Świętą i poszczególnymi Osobami Boskimi.

Bóg Ojciec: postanawia zesłać Zbawiciela, Maryja kontempluje Boga Ojca, z którego woli jest zaślubiona, anioł przekonuje Maryję, ona przyjmuje go z czcią i pokornie się zgadza, Bóg Ojciec z substancji swojej i dziewiczej czyni Chrystusa.

Syn Boży: począł się w dziewiczym łonie za zgodą Maryi, wybranej na Matkę Boga; bezgrzeszny i nieśmiertelny przyjął człowieczeństwo, aby dokonać odkupienia; zwiastowanie Maryi stanowi antytezę uwiedzenia Ewy, Bogarodzica jest wolna od jej przekleństwa; dusza Chrystusowa kontemplując Boga napełniała Maryję słodyczą, którą ona promieniowała na zewnątrz; Chrystusowi i Jego Matce należy się chwala; Maryja jak Syn patrzy na serce, jest pokorna, macierzyństwem starła głowę węża, współcierpiała z Synem, a cierpiąc zasługiwała, miała z łaski to, co Syn z natury, wysłużyła wcielenie ze stosowności, miłość jej była warunkiem zstąpienia Syna, który przybywając przepelnił ją łaską i dał jej godność; jest matką zbawionych, wyprasza obecność Syna przez łaskę, kto pożywa z jej owocu będzie żył na wieki, jednak nie każdy odczuwa jego słodycz.

Duch Święty: sprawił wcielenie za wiedzą i zgodą Dziewicy-Matki, aby zasługiwała wiarą, a miłością gotowała Bogu przybytek, nie jest ojcem Chrystusa, który jest bardziej Synem Maryi niż inni synowie swych matek; natchnął Elżbietę, by błogosławiła owoc łona Maryi.

Trójca Święta: ułożyła pozdrowienie, aby anioł je wygłosił i zdał sprawę z poselstwa, ubogaciła Maryję, zapłodniła, uświęciła i przebóstwiła.

PODSUMOWANIE

Wspólnym dziedzictwem wiary dziewięciu kazań na Zwiastowanie, napisanych przez czterech kapłanów polskich w wiekach XIII-XV, są prawdy przez Boga objawione, a przez Kościół do wierzenia podane: *I w Jezusa Chrystusa, Syna Jego jedynego, Pana naszego, który się począł z Ducha Świętego, narodził się z Maryi Panny. Umęczon pod Ponckim Piłatem, ukrzyżowan, umarł i pogrzebion.*

Rozwoju w świadomości średniowiecznego Kościoła dowodzą wnioski teologiczne z dogmatów wysnute:

1. Bóg Ojciec postanawia dziewicze macierzyństwo, Maryja kontempluje Boga Ojca, z którego woli jest już zaślubiona, pokornie się zgadza, Ojciec zasie-

⁹⁷ Tamże, k. 13a: <Eciam ille est fructus matris per assumptum hominem sicut illa mulier: 'Beatus venter qui te portauit et vbera que suxisti', ymmo verior et integrior est fructus marie quam aliquis filius alterius matris, quia nichil extranei adiunctum fuit ei nisi quod erat matris. In aliis vero eciam quod erat patris.>

wa Syna w Maryi, z substancji swojej i dziewiczej czyni Chrystusa, daje Maryi zasługiwanie, przez nią ludzi obdarza zasługą, przyjmuje dobre czyny, wszystko daje i odradza.

2. Syn Boży przygotowuje przeczystą Dziewicę, przepaja pokorną Maryję pobożnością, przyjmuje człowieczeństwo, aby je odkupić, poczyna się za zgodą wybranej na Matkę Boga, uwalnia ją od zarzewia, daje zasługę współcierpienia pod krzyżem, ubogaca łaskami, ludziom daje dobrą nowinę i przywraca utraconą godność, wprowadza Maryję do nieba, Ona, która wyprasza obecność Chrystusa przez łaskę, staje się pośredniczką przez Chrystusa do Boga Ojca i matką zbawionych: kto pożywa jej owoc będzie miał życie wieczne, ale nie każdy odczuwa jego słodycz. Maryja wysłużyła wcielenie ze stosowności, jej miłość była warunkiem zstąpienia Syna, który napenił ją łaską i godnością, ma z łaski to, co Syn z natury, tak jak on patrzy na serce, jest wolna od przekleństwa Ewy, macierzyństwem starła głowę węża, zwiastowanie jest przeciwieństwem uwiedzenia, dusza Chrystusowa kontemplując Boga Ojca napeniała Maryję przez dziewięć miesięcy słodyczą, którą ona promieniowała na zewnątrz. Chrystusowi i Maryi należy się chwała.

3. Duch Święty umacnia dziewictwo Maryi, czyni ją bezgrzeszną, sprawia wcielenie za wiedzą i zgodą Maryi, aby wiarą zasługiwała a miłością gotowała Bogu przybytek. Nie jest ojcem Chrystusa, który jest bardziej Synem Maryi, niż inni synowie swych matek, pozwala przez nią czerpać z człowieczeństwa Chrystusa siedmiorakie łaski, wprowadza w głębię Boskiej mądrości, natchnął Elżbietę, by błogosławiła owoc łona Maryi.

Trójca Święta ułożyła treść zwiastowania anielskiego, Maryję zapłodniła, uświęciła i przebóstwiła, otrzymuje od Maryi chwałę.

Summarium

Saeculo XV impressi sunt sermones quattuor auctorum Polonorum, saeculis XIII, XIV et XV viventium, nempe: **Martinus Polonus**. *Sermones de tempore et de sanctis, cum promptuario exemplorum*. Strassburg 1484; **Peregrinus de Opole**. *Sermones de tempore et de sanctis*. [Koeln] 1481; **Nicolaus de Blonie**. *Sermones de tempore et de sanctis, sive Viridarius*. Strassburg 1494. 1495; **Iacobus de Paradiso**. *Sermones de sanctis*. [Speyer, ca 1472]. Martinus († 1279) canonista, Peregrinus († post 1333) praedicator, Nicolaus († ante 1448) canonista, Iacobus († 1464) theologus erat. Veritatem a Deo revelatam et ab Ecclesia ad credendum propositam sequentibus conclusionibus theologicis cumula-verunt:

Deus Pater maternitatem virgineam decernit, Maria ipsum contemplatur, de cuius beneplacito iam desponsata est, humiliter consentit, Pater Filium Mariae insert, ex propria

et virginali substantia Christum efficit, Mariam merendi facultate donat, quae in homines redundat, per ipsam bona opera suscipit, omnia praestat et regenerat.

Filius Dei castissimam Virginem praeparat, humilem Mariam pietate implet, naturam humanam redemptionis ergo assumit, electa Matre Dei assentiente concipitur, ipsam a fomite liberans, compati sub cruce facit, gratiis refert, hominibus bonum nuntium dat, dignitatem restituit, Mariam in caelum ducit, quae Christi per gratiam praesentiam exposcit, mediatrix per Christum ad Patrem et mater salvantium constituitur. De fructu ipsius comedens vitam aeternam habebit, non omnis tamen homo suavitatem ipsius gustat. Maria incarnationem de congruo meruit, cuius dilectio Filium descendere fecit, ipsam gratia et dignitate replentem, ut quae Filius ex natura, ipsa ex gratia haberet. Similiter Filio cor aspexit, ab Evae maledicto libera, maternitate caput serpentis contrivit, cuius annuntiatio Evae deceptioni opponitur. Anima Christi novem mensibus ex utero Virginis Deum Patrem contemplanz Mariam suavitate replebat, qua ipsa in proximos redoleret. Christo et Maria laus debetur.

Spiritus Sanctus virginitatem Mariae confirmat, ipsam impeccabilem facit, Filium Dei Maria sciente et consentiente incarnat, ut fide mereatur et caritate hospitium praeparat. Non est pater Christi, qui magis Filius Mariae est, quam alii filii matrum suarum. Per Mariam ex humanitate Christi septenas gratias haurire sinit, ipsam profunda Sapientiae Dei penetrare facit, Elisabeth inspiravit, ut fructum ventris Mariae benediceret.

Sanctissima Trinitas annuntiationem composuit, Mariam foecundavit, sanctificavit et deificavit, tandem a Maria laudem excipit.